

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НЕДОПУЩЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

THE ROLE OF THE STATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE PROTECTION OF PREVENTION AND COUNTERACTION TO CORRUPTION

У статті проаналізовано результати реалізації антикорупційних реформ в Україні, зазначено, що їх низька ефективність призводить до неможливості системного здійснення визначених стратегічних завдань в усіх сферах соціально-економічної життєдіяльності та досягнення встановлених пріоритетів стійкого розвитку. Серед низки деструктивних перешкод їх здійсненню вагому роль відіграє низький рівень соціальної відповідальності держави. Визначено сутність соціальної відповідальності держави, обґрунтовано, що для ефективного реалізації як антикорупційних, так й інших регуляторних механізмів має відбутися зміна морально-етичних норм, поведінкових установок суб'єктів влади, здатних забезпечити зростання рівня довіри суспільства до системи державного регулювання, формування суспільно значимого прикладу поведінки «поза корупцією». Систематизовано базові принципи реалізації антикорупційних реформ на засадах соціально відповідальної поведінки держави.

Ключові слова: соціальна відповідальність, держава, корупція, антикорупційні заходи, регуляторні механізми, інститут, інституція.

В статті проаналізовані результати реалізації антикорупційних реформ

в Україні, указано, что их низкая эффективность приводит к невозможности системного осуществления обозначенных стратегических заданий во всех сферах социально-экономической жизнедеятельности и достижения установленных приоритетов устойчивого развития. Среди ряда деструктивных факторов их осуществления весомую роль играет низкий уровень социальной ответственности государства. Определена сущность социальной ответственности государства, обосновано, что для эффективной реализации как антикоррупционных, так и других регуляторных механизмов должно произойти изменение морально-этических норм, поведенческих установок субъектов власти, способных обеспечить рост уровня доверия общества к системе государственного регулирования, формирование общественно значимого примера поведения «вне коррупции». Систематизированы базовые принципы реализации антикоррупционных реформ на основе социально ответственного поведения государства.

Ключевые слова: социальная ответственность, государство, коррупция, антикоррупционные меры, регуляторные механизмы, институт, институция.

УДК 338.242:330.341

Кавтиш О.П.

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»

The research is substantiated the importance of social responsibility of the state in the process of preventing and combating corruption in Ukraine. It is determined that corruption is a brake factor that reduces the effectiveness of the implementation of socio-economic reforms in the structure of the national economy and leads to further decrease in the level and quality of life of the population, slowing down the processes of sustainable development, polarization and conflict in society, economic losses, imbalances and disproportionality economic system. The institutional changes that provided for the formation of a modern mechanism of counteraction to corruption were described. It is noted that the implemented anti-corruption mechanism in Ukraine has both its advantages and disadvantages and needs its further improvement. It is determined that at present there is a need to increase the level of social responsibility of the state in order to increase the effectiveness of the anti-corruption mechanism. It is substantiated that the social responsibility of the state is important in the process of renewal of power (its rejuvenation) since loyalty to corruption among the younger generation is significant too. The definition of the social responsibility of the state is proposed. The basic principles of its realization as a part of prevention and counteraction to corruption are revealed. It is noted that the basis of regulation mechanisms of governance (including anti-corruption) is the change of moral and ethical norms and behavioral settings in the structure of the state administration capable of ensuring the growth of the level of public confidence in the government, the formation of a socially significant example of behavior "out of corruption", the continuation of the initiated initiatives for the implementation of the Concept of the social state, social responsibility strategies and programs and the actual execution of all levels of compliance by the authorities, transparency and accessibility of the analysis of their effectiveness by the institutes of civil society. The research attempts to systematize scientific works devoted to the identification of the relationship between the effectiveness of social development and welfare of the nation by raising the level of social responsibility.

Key words: social responsibility, state, corruption, anti-corruption measures, regulation mechanisms, institute, institution.

Постановка проблеми. Українська економіка й суспільство характеризуються тривалим шляхом еволюції та самоідентифікації протягом усього періоду свого існування. Цей шлях є суперечливим за своєю сутністю та складним щодо досягнення поставлених перед національним господарством цілей розвитку, оскільки, з одного боку, вибрано напрям прискореного зростання, стійкого розвитку, відповідно, долучення до найкращих практик у сфері соціально-економічного, політичного, культурного, екологічного реформування, а з іншого боку, відбувається гальмування такого руху. Гальмівними чинниками, зокрема, є протиріччя у приватних інтересах політичної та

економічної еліт і суспільства, чиї інтереси вони мають репрезентувати та найбільш оптимальні способи врівноваження та реалізації забезпечувати; закритість і непрозорість інститутів; все ще наявна вибірковість права й закону; опір дії механізмам громадянського суспільства. Вони поступово сформували умови глибокої системної кризи, де ключовими наслідками є нераціональний розподіл та перерозподіл ресурсів, зниження рівня життя населення, нарощення соціально-економічних конфліктів, погіршення екологічної ситуації, економічні диспропорції на всіх рівнях, а узагальнено – розрив між цілями та потребами суспільства й держави, підриг цінностей, базових

суспільно-економічних інститутів, перетворення реформ на квазіреформи. Не останню роль у цьому відіграють «укорінена» корупція, тіньові та напівтіньові схеми реалізації інтересів різними суб'єктами українського суспільства задля отримання доступу до обмежених економічних ресурсів та влади.

Світова практика напружувала значний інструментарій запобігання та протидії корупції, де ключова роль належить реалізації положень концепції соціальної відповідальності на всіх рівнях економічної системи для подолання не лише її наслідків, але й першопричин. Особливу роль при цьому відведено соціальній відповідальності держави. Розуміння об'єктивної необхідності її реалізації де-факто для подолання корупції в Україні та продовження взятого курсу соціально-економічних реформ обумовлює актуальність, наукове й практичне значення цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання сутності соціальної відповідальності, механізмів та рівнів її дії, ролі в забезпеченні стійкого розвитку та зростання, підвищення ефективності соціального діалогу досліджуються у роботах В. Грищука, А. Колота, Т. Калінеску, А. Зарецького, О. Гоголі та інших науковців. Зміст і форми соціальної відповідальності держави, її роль у забезпеченні еволюції інституціональної надбудови суспільства, вплив на поведінкові установки на рівні бізнесу, громади, окремих індивідів, підвищення ефективності соціально-економічних реформ, формування позитивного іміджу влади у суспільстві, зокрема за рахунок подолання корупції та підвищення результативності виконання покладених на неї функцій, стали предметом дослідження О. Новікової, М. Дейч, О. Панькової, О. Грішної, Е. Лібанової, О. Амоші, а також неурядових ініціатив за підтримки Глобального договору ООН в Україні, Центру «Розвиток КСВ». Питання пошуку механізмів та інструментарію протидії корупції, зокрема за рахунок практичного втілення положень концепції соціальної відповідальності, висвітлюються в роботах Є. Невмержицького, М. Саприкіної, В. Кривоуса та інших вчених.

Незважаючи на досить змістовне висвітлення в науковій літературі означених питань, практична реалізація та усвідомлення дієвості інструментарію соціальної відповідальності держави в подоланні системної кризи національного господарства, корупції як однієї з ключових її першопричин потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування ролі та виявлення значення соціальної відповідальності держави в процесі підвищення результативності антикорупційних реформ як основи забезпечення сталого розвитку та соціально-економічного зростання національного господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» зазначено, що інтенсивний розвиток та відповідні позиції на світовій арені тісно взаємопов'язані й залежать від дотримання таких векторів, як розвиток, безпека, відповідальність та гордість [1]. Її аналіз дає підстави говорити, що вона взаємно узгоджується з ключовими положеннями Цілей сталого розвитку 2016–2030 та Принципами Глобального договору ООН, найкращою світовою практикою забезпечення стратегічної конкурентоспроможності, концепцією суспільного договору між такими ключовими стейкхолдерами, як влада, бізнес і громадянське суспільство. Зазначені у стратегії вектори мають бути реалізовані у відповідних реформах, де одне з ключових місць посідає антикорупційна.

Дослідники питань економічного розвитку зазначають, що корупція має стійкий негативний вплив на нього, зокрема щодо [2, с. 10–17] інвестиційної активності (джерела залучення, якість використання, звітування, інноваційно-інвестиційна активність), бюджетної динаміки (оподаткування, розподіл доходів бюджету, бюджетний процес), державних витрат (перерозподіл фінансових ресурсів та ефективність використання задля забезпечення соціальними благами тощо), розвитку людських ресурсів (якість, умови життєдіяльності й розвитку), що насамперед проявляється у зниженні рівня ВВП та тривалості життя, скороченні рівня освіченості, руйнації прав власності. Проте лише цим вплив корупції на соціально-економічні процеси не обмежується. Вона не тільки деформує рух ресурсів та розподіл владних повноважень, але й здатна формувати стійкий стереотип про об'єктивність її застосування як інструмента задоволення потреб, реалізації індивідуальних та групових інтересів. Це приводить до «роз'їдання» підвалин суспільного устрою, викривлення логіки взаємозв'язків між суб'єктами суспільних відносин, розуміння сутності ролі держави в ньому. Отже, питання протидії корупції пов'язані з тим, яких руйнівних наслідків вона завдає загальним соціально-економічним, культурним та політичним підвалинам розвитку національного господарства [2; 4]. Більш того, чим лояльнішим до корупції є суспільство, тим меншим рівнем економічних свобод, більшим рівнем поляризації та наростання конфліктності, зниженням дієвості здійснюваних соціально-економічних трансформацій воно характеризується.

Згідно з даними міжнародних та національних досліджень можна стверджувати, що Україна все ще має імідж корупційної країни, хоча дані «ТІ Україна» свідчать про те, що відбулось покращення її позицій за CPI у 2018 році (32 бали, 120 місце зі 180 країн) порівняно з 2017 роком (30 балів, 130 місце) та 2016 роком (29 балів, 131 місце зі

176 країн) [4]. Згідно з аналітичними дослідженнями Україна має суттєву економію та виграш за рахунок запровадження антикорупційних реформ, що відбилося і на ВВП країни, і на зростанні рівня прозорості державних закупівель, і на просуванні в міжнародному рейтингу DB Світового банку, і на податкових надходженнях, і на діяльності системи державного врядування [5].

Проте варто наголосити на тому, що головною причиною покращення рейтингу за CPI стало оцінювання бізнесу, яке характеризує лише часткове спрощення окремих адміністративних процедур, а в рамках Аналітичної доповіді Інституту економічних досліджень та політичних консультацій [5] акцент зроблено на корупції в політико-адміністративній сфері з представленням вибірових результатів. При цьому визначені в ній ризики зниження ефективності реформ у нашій країні все ще мають системний характер.

В Україні запущено низку антикорупційних реформ, в основі яких лежить удосконалення відповідних інститутів та інституцій. З 2015 року активно переглядається антикорупційне законодавство щодо відповідності міжнародним стандартам. Головні напрями антикорупційної діяльності прописані в проекті стратегії на середньостроковий період (Проект Закону України «Про антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки»). Одночасно відбуваються зрушення в системі електронного урядування, проведення торгів через систему «Prozorro», базових положеннях здійснення державної служби, законодавстві про інформацію. Активізувалась також нормотворча діяльність органів влади різних рівнів щодо запровадження в практику своєї діяльності комплаєнс-стратегій, програм. Крім того, спостерігаються зміни в архітектоніці інституцій щодо боротьби з корупцією. Україна є учасником міжнародних антикорупційних ініціатив. Водночас у створеному механізмі існує низка прогалин та суперечностей, що вимагає юридичного узгодження та перегляду [6; 7], а антикорупційна стратегія так і не була прийнята (зі слів експертів, вона не проходила ані громадських слухань, ані міжнародної експертизи) [8].

Справді, ситуація видається дещо іншою та неоднозначною, якщо проаналізувати дані «ЕУ», яка у квітні 2017 року поставила Україну на перше у світі місце за рівнем корупції серед 41 досліджуваної країни (88% опитаних) [9]. Про відсутність системних змін у сфері протидії корупції свідчать також дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» та Центру Разумкова, адже в травні 2018 року 83% населення визнали боротьбу з корупцією неуспішною (з них 50% визнали її провальною) [10]; листопаді 2018 року вже 91% українців визнав проблему корупції однією з найсерйозніших саме за рахунок неефективності здійснюваних реформ у цій сфері. При цьому кількість респондентів, які

думають, що потрібно змінювати ставлення до неї з боку суспільства, складає всього 12% [11].

Згідно з даними досліджень Київського міжнародного інституту соціології у 2015 році з корупцією стикались 65,6% опитаних, а 70,7% мали досвід у корупційній сфері, що найчастіше пояснювалось прагненням до «рівноправності» чиновників та пересічних громадян [12, с. 3, 5]. При цьому основні причини вчинення антикорупційних діянь були пов'язані з адміністративними процедурами, прагненням віддячити за послуги, зокрема прискорити окремі процедурні питання чи здешевити їх вирішення.

Досить цікавими щодо цього є результати дослідження «ТІ Україна» щодо прозорості міст (2016, 2017, 2018 роки), згідно з яким спостерігається покращення за окремими позиціями. Зі слів експертів, все ще можна спостерігати формалізацію поняття «прозорість». Крім того, навіть найбільш прозорі в рейтингу міста набирають менше половини зі 100 можливих балів, тоді як у Словаччині у 2017 році більшість найбільш прозорих міст вже показувала 70 балів зі 100 [13], демонструючи свою готовність до змін. Яскравим у цьому контексті є приклад ведення прозорої корпоративної звітності: згідно з даними «ТІ Україна», тільки 38% національних компаній у 2016 році працювали на засадах прозорості та підзвітності [13]. При цьому зростання рівня прозорості можна розглядати як чинник протидії та недопущення корупції. Саме тому можна говорити про те, що в Україні корупція все ще реалізується як системна з одночасним зловживанням у побутовому, політичному та діловому середовищі для вирішення різноманітних питань по вертикальних і горизонтальних каналах. Через це не в останню чергу відбувається подальше поглиблення соціально-політичного конфлікту, зростає ступінь неузгодженості векторів руху громадянського суспільства, влади та бізнесу, знижується загальна ефективність здійснюваних реформ. Кожна із зазначених сторін має свої мотиви до здійснення корупційних дій, проте короткострокові індивідуальні «позитивні» результати, отримані ними, вже привели до суттєвих та тривалих негативних наслідків для нації загалом, що вимагає зміни підходу до сутності розуміння корупції та протидії їй, її недопущення.

На наш погляд, без зміни ідеологічних підвалин здійснюваних реформ позитивні результати й надалі матимуть короткостроковий, хвилюподібний характер. Їхня відсутність чи нераціональність з позицій вимог часу та потреб суспільства робить реформи та антикорупційний механізм низькоєфективними. Забезпечити довгостроковий ефект вжитих заходів лише за рахунок адміністративних, правових чи навіть окремих економічних інструментів без урахування необхідності односпрямованого руху ключових стейкхолдерів у напрямі відповідних

ідеологічних підвалин не уявляється можливим. Концепція соціальної відповідальності може стати таким ідеологічним фундаментом, про що свідчить історичний досвід як її теоретичного осмислення, так і практичного застосування у формі ефективного суспільного механізму регулювання та забезпечення суспільного порядку [3; 14–15].

Історично концепція соціальної відповідальності розвивалась, то звужуючи рамки розуміння сфер, суб'єктів та форм її прояву, то розширюючи їх. Нині можна говорити про її усталення з виділенням ключової ролі, насамперед бізнесу, в реалізації соціально відповідальної поведінки. Водночас особливої уваги заслуговує більш широке розуміння соціальної відповідальності, де відповідальними за свої дії чи бездіяння є окремі індивіди, неформальні й формальні групи та організації, зокрема органи влади всіх рівнів, території, які у своїй сукупності дають можливість говорити про соціальну відповідальність суспільства, нації, держави. Відповідальність останніх є основою відповідальності у вимірі людської цивілізації. Соціальна відповідальність просторово охоплює всіх суб'єктів суспільних відносин упродовж всього періоду існування, а її принципи та форми набувають універсального, об'єктивного характеру щодо видів відповідальності, що відомі суспільству. Вона щодо них є суперсистемою, покликаною взаємно узгоджувати, урівноважувати та підтримувати їх еволюцію відповідно до потреб суспільних відносин і стану середовища існування суспільства. Її мета полягає у формуванні стійкого усвідомлення необхідності та доцільності відповідального ставлення до наслідків своїх дій/бездіяльності, вихованні таких моделей поведінки та усталення їх у соціальних інститутах та інституціях, які здатні забезпечити процес інтенсивного розширеного суспільного відтворення, раціонального розподілу ресурсів, самозбереження суспільства, середовища його існування та взаємоузгодження (часто антагоністичних) інтересів учасників суспільних відносин. Така її роль дає змогу поступово вибудовувати базис досягнення цілей сталого розвитку та подолання кризових явищ як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Значення соціальної відповідальності з цих позицій актуалізується також через призму останніх експертних досліджень, згідно з якими рівень розвиненості соціальної відповідальності, ставлення до неї та її використання в процесі життєдіяльності суспільства, забезпечення сталого розвитку впливає на рівень корупції [3; 14], а вона – на ступінь її результативності. Водночас неможливо забезпечити реалізацію такого типу поведінки та задіяти комплекс інструментів недопущення й протидії корупції, якщо на рівні суб'єктів суспільних відносин присутня слабка мотивація до його реалізації.

В Україні, як показують дані вищеназваних досліджень, система соціальної відповідальності та механізм її реалізації діють лише частково. Ініціатива щодо його застосування має корені насамперед на рівні інституцій громадянського суспільства та бізнесу, все ще не маючи відповідного реального зворотного зв'язку. Бізнес-структури та неурядові організації приєднуються до ініціатив у сфері досягнення цілей сталого розвитку, беруть участь у реалізації їх принципів, виконують інформаційно-просвітницьку функцію. Таку ж функцію намагаються виконувати родина, освітні заклади, робочі колективи тощо. Тут вона набуває характеру насамперед базового механізму морально-етичного виховання. Проте вже на цих рівнях за відсутності конструктивного діалогу зі владою всі ці ініціативи поступово зводяться нанівець. Вони залишають можливість повернутись до тих тіньових схем, за яких вирішення проблем відбувається у загальному руслі корупції або стає доброю PR-кампанією без реальних позитивних зрушень. Цей процес не в останню чергу визначається відсутністю реальної підтримки та недовірою відповідних інституціональних механізмів на рівні влади. Відповідно, нині в процесі протидії корупції питання стоїть у зламі стереотипів, зміні поведінкових установок та свідомості в процесі соціалізації, інституціональної адаптації, забезпечення динамічного сталого соціально-економічного розвитку на засадах соціальної відповідальності (поза корупцією та супутніх до неї рейдерства, тінізації тощо).

Справді, першочергову роль у цьому процесі відіграють первинні, базові соціальні інститути. Проте їх реалізація визначається соціально-економічним підґрунтям, сформованим у межах державно-політичної та економічної надбудови (національна свідомість, менталітет, характер нації, поведінкові установки). Такі установки можуть бути або односпрямованими або різноспрямованими. У першому випадку маємо соціальну злагоду та діалог, у другому – основу соціальних конфліктів.

За результатами досліджень Інституту економіки промисловості НАН України вагому роль у формуванні соціальної відповідальності в українському суспільстві вже відіграють такі базові чинники, як система виховання, освіта, родина (62,0%), ментальність традиції та історичний досвід (53,2%), схвалення та стимулювання соціально відповідальної поведінки з боку органів влади (держави) (44,9%) [3, с. 116]. Водночас 56,3% опитаних експертів наголошують на тому, що безвідповідальність держави, суспільства, особи привела до зниження в країні соціальної згуртованості та патріотизму, відсутності сформованості національної злагоди та поступової втрати синергетичного потенціалу суспільної взаємодії [3, с. 115]. В основі таких процесів не останню

роль відіграє соціальна відповідальність держави, її інституцій, що не спроможні раціонально реалізувати свої функції.

Позитивним в українському суспільстві є те, що зростає готовність до боротьби з корупцією, незважаючи на коливання показників терпимості до неї. Однак збільшення кількості громадян, готових боротися з нею, прямо дисонує зі скороченням рівня довіри до влади та сприйняття ефективності антикорупційних реформ (як, власне, всіх інших). Крім того, громадяни, що виступають проти корупції в будь-яких проявах, говорять про необхідність відповідальності за неї не лише суспільства, але й влади. Значна кількість громадян країни боїться наслідків втручання в корупційні схеми, а з урахуванням того, що готовими до вчинення корупційних дій найчастіше є молоді люди, які нині стають активною державотворчою силою, питання формування «позитивного прикладу» є важливим [12].

Саме тому разом з базовими інститутами активізувати свою участь у формуванні та вихованні антикорупційної складової свідомості на засадах соціально відповідального ставлення повинен інститут держави. Зміна установок на рівні держави (у сфері державного та муніципального управління, державної служби, реалізації системи функцій держави у суспільстві) приведе до еволюційних змін та їхнього усталення на всіх рівнях соціально-економічних відносин. Це й має бути основою формування соціальної держави як базового суспільного інституту, де соціальна відповідальність держави повинна усвідомлюватися як створений та практично реалізований у системі суспільної життєдіяльності тип поведінки, здатний забезпечити ефективну реалізацію регулятивних механізмів, орієнтованих на виконання делегованих державі суспільством функцій задля створення умов розширеного суспільного відтворення, нарощення потенціалу розвитку шляхом формування й підтримки конструктивного соціального діалогу, прозорих інститутів та інституцій, умов рівного доступу до обмежених економічних ресурсів (зокрема, влади), суспільного добробуту, тобто раціональної реалізації інтересів суб'єктів суспільних відносин, відходу від недобросовісних поведінкових схем, недопущення наростання соціальних конфліктів.

Йдеться не про субсидіювання та «благодійну» підтримку всіх без винятку сфер суспільної життєдіяльності, коли державний апарат, сектор та бюджет поступово перетворюються на давальницьку машину (де-юре), а суспільство – на інструмент підтримки такої ідеології суспільного розвитку із закритими інститутами та нераціональним перерозподілом благ (де-факто), оскільки саме тут корупція набуває масового характеру, приводить до рейдерства, соціальних конфліктів, фактичного нарощення нерівності та обмежує прояв

будь-якого індивідуального, зрештою, суспільного розвитку, й не про повне «скидання» відповідальності за результати соціально-економічного розвитку на ринок, який, як доводить історичний досвід, змінює провідних суб'єктів (з політичної до економічної еліти), наділених владою та орієнтованих на фактичну реалізацію своїх індивідуальних інтересів, та аналогічно без відповідних важелів деформує умови суспільного розвитку, а саме про необхідність їхнього оптимального поєднання на засадах відкритого соціального діалогу, субсидіарності, усвідомлення необхідності адаптації до умов і вимог суспільного розвитку, потреб громадянського суспільства, бізнесу й самої держави. Цю думку яскраво підтверджує дослідження, згідно з яким правову регламентацію стимулювання й підтримки соціальної відповідальності держави та забезпечення її реалізації 47,5% опитаних вважають суттєвим важелем розвитку соціальної відповідальності особистості та гарантією впевненості в майбутньому [3, с. 122].

Реалії України показують, що спроби прийняти Концепцію соціальної держави (зокрема, проект В. Хари, О. Стояна, Я. Сухого [16]), як і Національну КСВ-стратегію [17], та впровадити реальні науково обґрунтовані рекомендації щодо стимулювання соціальної відповідальності держави все ще такими й залишаються [3; 14; 15], тому їх принципи, механізми є абстрактними й практично неможливими, а сама держава все ще не виступає в Україні ні носієм, ні гарантом дотримання норм соціально відповідальної поведінки. Це дає змогу безперешкодно реалізувати корупційну схему під час досягнення своїх індивідуальних інтересів на всіх рівнях суспільства, здійснювати їх безперешкодне лобіювання, приводячи до наростання соціальної нерівності та конфліктів.

В межах міжнародної практики вже сьогодні відбувається процес розроблення та реалізації стратегій соціальної відповідальності. Вони закладають підвалини поступового усталення принципів прозорого соціального діалогу та вирішення питань соціально-економічного розвитку з урахуванням наслідків нераціональної поведінки та викривлення схем розподілу й перерозподілу економічних ресурсів через корупційні схеми, насамперед на рівні владної вертикалі та горизонталі. При цьому вони часто набувають правового характеру не лише рекомендаційних, але й загальнообов'язкових, забезпечуючи прозорість у різних сферах і практиках соціальної відповідальності як на рівні бізнесу, так і на рівні держави, суспільних груп, індивідів [17].

Саме за рахунок таких стратегій, програм та практик держава здатна поступово формувати імідж ефективного власника, менеджера, роботодавця, гаранта й захисника реалізації соціально-економічних інтересів, закладаючи підва-

лини відповідної морально-етичної та культурної ідеології, відповідно, отримання синергетичного ефекту від її дії на принципах соціально відповідальної виваженої та часто превентивної за своїм характером поведінки. При цьому, як засвідчує практика зазначених країн, саме запровадження принципів соціальної відповідальності на рівні держави дало змогу поступового вдосконалити антикорупційний механізм, отримати відповідну синергію.

Таким чином, саме реалізація концепції соціальної відповідальності держави може стати дієвою інституціональною основою недопущення та протидії корупції в Україні (рис. 1). Проте головною умовою досягнення поставлених цілей вважаємо усвідомлення того факту, що соціальна відповідальність держави – це запорука збалансування соціально-економічних пропорцій суспільного розвитку, забезпечення процесу інтенсивного відтворення за рахунок забезпечення прозорості діяль-

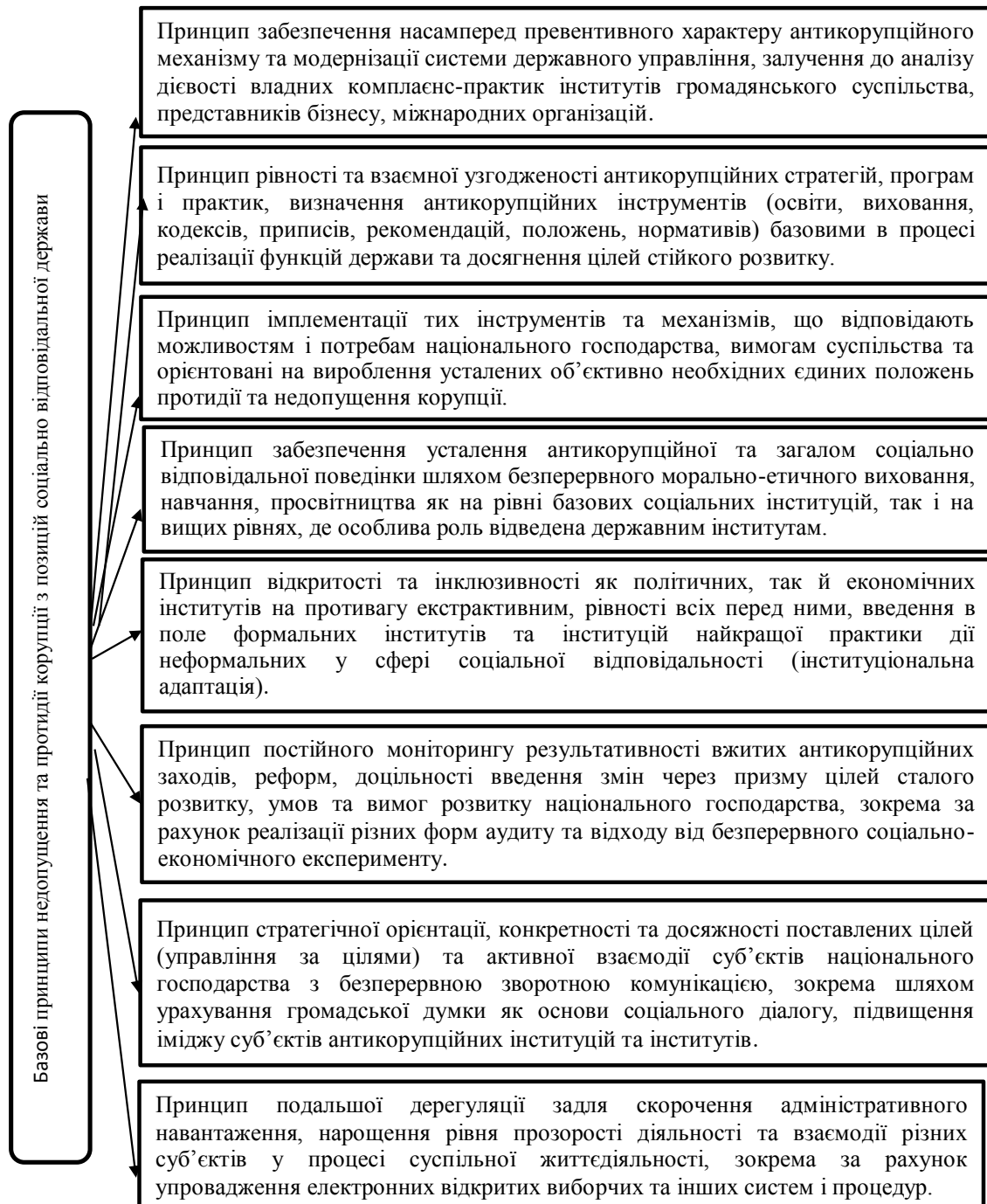

Рис. 1. Базові принципи недопущення та протидії корупції з позицій соціально відповідальної поведінки держави

Джерело: побудовано автором на основі проведеного дослідження

ності, інклюзивності механізмів взаємоузгодження різновекторних інтересів цього процесу.

Крім того, до них доцільно віднести функціональне розмежування повноважень у сфері державного управління, рівність перед законом, відкритість та готовність до конструктивного діалогу, раціоналізацію структури державного апарату, готовність до введення змін для реалізації суспільних потреб на протидію індивідуальним, високий ступінь морально-етичних поведінкових установок та рівня культури, введення принципів соціальної відповідальності держави в нормативне поле. В основі вжиття зазначених заходів лежить необхідність оптимального (найбільш раціонального) виконання державою всієї сукупності покладених на неї функцій.

Висновки з проведеного дослідження.

Корупція є явищем суспільної життєдіяльності, інструментом протиправного (з позицій юридичного, морального, культурного, релігійного права) отримання доступу до обмежених економічних ресурсів та інших благ, що за відсутності механізмів недопущення й протидії приводить до викривлення процесів суспільного розподілу та перерозподілу, розкладу підвалин суспільного розвитку, поступового зубожіння нації (матеріального, морального, інтелектуального) аж до втрати підвалин державності, розбалансування процесів суспільної життєдіяльності, неефективності реформування соціально-економічної системи, поляризації суспільства.

Досвід низки країн світу показує, що подолати корупцію повністю практично неможливо, проте можна попереджувати її прояви, мінімізувати негативні наслідки й ризики, зокрема, за рахунок формування відповідних морально-етичних та інших поведінкових моделей як базису відповідних антикорупційних механізмів. Вони виходять з необхідності досягнення балансу інтересів між усіма суб'єктами соціально-економічних відносин у процесі одночасного подолання диспропорцій соціального, економічного та екологічного розвитку на засадах стратегування та соціально відповідального ставлення до наслідків своїх дій чи бездіяльності. Хоча антикорупційні принципи та практики тут виступають одними з цілої низки інших, щодо вирішення поставлених ними завдань вони є базовими, адже саме корупція та супутні негативні поведінкові установки впливають на можливості раціонального вирішення питань збалансованого інтенсивного розвитку. При цьому за умови виведення принципів соціальної відповідальності на рівень держави можна забезпечити синергетичний ефект за всіма рівнями соціально-економічної системи на основі реалізації добросовісних практик життєдіяльності. Фактично це дає змогу поступово формувати нове інституціональне поле функціонування держави як суспільного інституту, що дає можливість мак-

симально раціонально врівноважувати різнопланові інтереси суб'єктів економіки, задіяти систему інклюзивних інститутів, оптимізувати процеси прийняття та реалізації прозорих, дієвих рішень на всіх рівнях суспільної життєдіяльності.

В Україні антикорупційні реформи мають інтенсивний стратегічний характер, проте у зародковому стані перебуває практичне втілення концепції соціальної відповідальності держави. Без виведення діяльності створених в Україні інституцій у відкриті (прозорі) площину, пошуку відповідних механізмів реалізації контролю й участі громадянського суспільства, зміни логіки проведення реформи (форсованість та декларативність мають поступитись якості реформ, їх усталеності, зрозумілості, реальності та конкретності дій, а також відповідальності за результати), готовності до прозорості у взаємодії між інституціями українське суспільство не спроможне ані зняти суперечності, ані подолати розбалансованість соціально-економічних процесів, ані закласти підвалини для зміни поведінкових установок, ані реалізувати нові, викликані потребами часу, способи оптимального використання обмежених економічних ресурсів, формування нового генотипу суспільних відносин «поза корупцією».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 04.06.2019).
2. Мазярчук В., Федько І. Вплив корупції на економічне зростання : аналітична довідка. Київ : Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України (ОФЕА), 2016. 24 с. URL: https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/FEAO_Corruption_Economy_A5_short_final.pdf (дата звернення: 04.06.2019).
3. Новікова О. та ін. Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки) : монографія. Донецьк : Національна Академія Наук України, Інститут економіки промисловості, 2013. 296 с.
4. Індекс сприйняття корупції 2016–2018 рр. // Transparency International Ukraine : веб-сайт. URL: https://ti-ukraine.org/ti_format/doslidzhennya/cpi (дата звернення: 28.05.2019).
5. Україна проти корупції: економічний фронт. Економічна оцінка антикорупційних заходів у 2014–2018 рр. : аналітична доповідь. Київ : Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2018. URL: www.ier.com.ua/.../Anticorruption_%20Report_Ukr_.pdf (дата звернення: 01.06.2019).
6. Комірчий П. Правова характеристика нового антикорупційного законодавства / Громадська організація «Всеукраїнський центр протидії корупції та сприяння правоохоронним органам. URL: <http://anticorruption.com.ua/pravova-harakteristika->

novogo-antikorupcynogo-zakonodavstva-ukrayini-ta-stvorenih-na-yogo-zasadah-antikorupcynih-organv.html (дата звернення: 25.05.2019).

7. Яременко С. Антикору́пційний календар: квітень 2017 року. *Держслужбовець*. 2017. № 4. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2017/april/issue-4/article-26695.html> (дата звернення: 25.05.2019).

8. Калмиков Д., Марчук А., Хавронюк М. Боротьба з корупцією навпомаки, або чому в Україні досі немає Антикору́пційної стратегії на 2018–2020 роки // Центр політико-правових реформ : веб-сайт. URL: <http://pravo.org.ua/ua/news/20873157-borotba-z-koruptsiyu-navpomatski,-abo-chomu-v-ukrayini-dosi-nemaie-antikoruptionsynoyi-strategiyi-na-20182020-roki> (дата звернення: 05.06.2019).

9. Згідно з дослідженням ЕУ, керівникам не вдається ефективно формувати принципи ділової етики / *EY EMEA Fraud Survey*. 2017. URL: <http://www.ey.com/ua/uk/newsroom/news-releases/news-ey-senior-managers-failing-to-set-right-tone-on-business-ethics-finds-ey-fraud-survey> (дата звернення: 21.05.2019).

10. Як в Україні борються з корупцією – думка громадян : соціологічне опитування. 2018 // Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва : веб-сайт. URL: <https://dif.org.ua/article/yak-v-ukraini-boryutsya-z-koruptsiyu-dumka-gromadyan> (дата звернення: 20.05.2019).

11. 61% українців вважають причиною незначних зрушень у боротьбі з корупцією те, що ті, хто має з нею боротися, самі корумповані : дані опитування. 2018 // Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва : веб-сайт. URL: <https://dif.org.ua/article/61-ukrainsiv-vvazhayut-prichinoyu-neznachnikh-zrushen-u-borotbi-z-koruptsiyu-te-shcho-ti-khto-mae-z-neyu-borotisya-sami-korumpovani> (дата звернення: 20.05.2019).

12. Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007, 2009, 2011 та 2015. Київ : Київський міжнародний інститут соціології, 2015. URL: <https://kiis.com.ua/.../Corruption%20in%20Ukraine%202015> (дата звернення: 03.06.2019).

13. Серія досліджень у сфері стану протидії і недопущення корупції, забезпечення прозорості міст (2016–2018) // Transparency International Ukraine : веб-сайт. URL: <https://ti-ukraine.org/research> (дата звернення: 02.06.2019).

14. Новікова О., Дейч Є. Соціальна відповідальність держави: проблеми та стратегії модернізації системи управління. *Соціальна економіка*. 2013. № 2–3. С. 94–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/se_2013_2-3_12 (дата звернення: 28.05.2019).

15. Грішнова О. Соціальна відповідальність у контексті подолання системної кризи в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2011. № 1 (15). С. 32–40. URL: <http://dse.org.ua/arhcive/15/3.pdf> (дата звернення: 03.06.2019).

16. Концепція соціальної держави України : Проект Закону України (поданий 2 квітня 2008 року, відкликаний 7 травня 2009 року) № 2312 / Ліра Закон; Законодавство України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF1S800A.html (дата звернення: 04.06.2019).

17. Національна стратегія КСВ: крок уперед // Центр «Розвиток КСВ» : веб-сайт. 2013. URL: <http://csr-ua.info/csr-ukraine> (дата звернення: 03.06.2019).

REFERENCES:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2015) *Strategiia staloho rozvytku "Ukraina – 2020"* : *Ukaz Prezidenta Ukrainy* [The Strategy for Sustainable Development "Ukraine 2020"] : Decree of the President of Ukraine. January 12, 2015 № 5/2015. Available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (accessed: 4 June 2019).

2. Mazyarchuk V., Fed'ko I. (2016) *Vplyv koruptsii na ekonomichne zrostannia : Analitychna dovidka* [Impact of Corruption on Economic Growth] : Analytical Reference. Kiev : Office of Financial and Economic Analysis in the Verkhovna Rada of Ukraine (OFEA). Available at: https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/FEAO_Corruption_Economy_A5_short_final.pdf (accessed: 04 June 2019).

3. Novikova O., Dejch M., Pan'kova O. et al. (2013) *Diahnostyka stanu ta perspektyv rozvytku sotsialnoi vidpovidalnosti v Ukraini (ekspertni otsinky) : monohrafiia* [Diagnostics of the condition and prospects of development of social responsibility in Ukraine (expert assessments)] : monograph. Donetsk : National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Industrial Economics (in Ukrainian).

4. Transparency International Ukraine (2016–2018) *Indeks spryiniattia koruptsii za 2016–2018 roki* [Index of corruption perception over the 2016–2018 years]. Available at: https://ti-ukraine.org/ti_format/doslidzhennya/cpi (accessed: 28 May 2019).

5. Institute for Economic Research and Policy Consulting (2018) *Ukraina proty koruptsii: ekonomichnyi front. Ekonomichna otsinka antykoruptsiynykh zakhodiv u 2014–2018 rr. : analitychna dopovid* [Ukraine against corruption: economic front. Economic evaluation of anti-corruption measures in 2014–2018. Analytical report]. Kyiv : Institute for Economic Research and Policy Consulting. Available at: www.ier.com.ua/.../Anticorruption_%20Report_Ukr_.pdf (accessed: 01 June 2019).

6. Komirchyi P. (2015) *Pravova kharakterystyka novoho antykoruptsiinoho zakonodavstva* [The Legal Character of the New Anti-Corruption Legislation], Public organization "All-Ukrainian Center for Combating Corruption and Assistance to Law Enforcement organizations". Available at: <http://anticorruption.com.ua/pravova-harakteristika-novogo-antikorupcynogo-zakonodavstva-ukrayini-ta-stvorenih-na-yogo-zasadah-antikorupcynih-organv.html> (accessed 25 May 2019).

7. Yaremenko S. (2017) *Antykoruptsiyni kalendar: kviten 2017 roku* [Anticorruption calendar: April 2017]. *Derzhsluzhbovets* [Civil servant], no. 4. Available at: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2017/april/issue-4/article-26695.html> (accessed 25 May 2019).

8. Kalmykov D., Marchuk A., Khavronjuk M. Borotjba z korupcijeju navpomacky, abo chomu v Ukraini dosi nemaje Antykorupcijnoji strategiji na 2018–2020 roky [Confronting corruption, or why Ukraine still does not have an Anticorruption Strategy for 2018–2020], Center for Political and Legal Reforms. Available at: <http://pravo.org.ua/ua/news/20873157-borotba-z-koruptsiyu-navpomatski,-abo-chomu-v-ukrayini-dosi-nemaie-antikoruptionsynoyi-strategiyi-na-20182020-roki> (accessed: 05 June 2019).

9. EY EMEA Fraud Survey (2017) *Zghidno z doslidzhenniam EY, kerivnykam ne vdaietsia efektyvno formuvaty pryntsyipy dilovoi etyky* [According to an EY

study, managers can not effectively form the principles of business ethics]. Available at: www.ey.com/ua/uk/newsroom/news-releases/news-ey-senior-managers-failing-to-set-right-tone-on-business-ethics-finds-ey-fraud-survey (accessed: 21 May 2019).

10. Ilk Kucheriv Democratic Initiatives Foundation (2018) *Yak v Ukraini boriutsia z koruptsiieiu – dumka hromadian* [How Ukraine Fight Corruption – Citizen's Opinion]: Results of a poll. Available at: <https://dif.org.ua/article/yak-v-ukraini-boryutsya-z-koruptsiyu-dumka-gromadyan> (accessed: 20 May 2019).

11. Ilk Kucheriv Democratic Initiatives Foundation (2018) *61% ukrajinciv vvazhajutj prychnoju neznachnykh zrushenij u borotjbi z korupcijeju te, shho ti, khto maje z neju borotysja, sami korumpovani : dani opytuvannja* [61% of Ukrainians believe that the slightest progress in the fight against corruption is that those who have to fight it themselves are corrupt : results of a poll]. Available at: <https://dif.org.ua/article/61-ukrajinciv-vvazhajut-prichinoyu-neznachnykh-zrushen-u-borotbi-z-koruptsiyu-te-shcho-ti-khto-mae-z-neyu-boroti-sami-korumpovani> (accessed: 20 May 2019).

12. Kyiv International Institute of Sociology (2015) *Stan koruptsii v Ukraini. Porivnialnyi analiz zahalnonatsionalnykh doslidzhen: 2007, 2009, 2011 ta 2015* [The state of corruption in Ukraine. Comparative analysis of national studies: 2007, 2009, 2011, and 2015]. Kyiv: Kyiv International Institute of Sociology. Available at: <https://kiis.com.ua/.../Corruption%20in%20Ukraine%202015> (accessed: 03 June 2019).

13. Transparency International (2016–2018) *Ukraine Seriia doslidzhen u sferi stanu protydii i nedopushchennia koruptsii, zabezpechennja prozorosti mist* [Series of studies in the field of counteraction and prevention of corruption, ensuring transparency of cities]. Available at: <https://ti-ukraine.org/research> (accessed 02 June 2019).

14. Novikova O., Dejch M. (2013) *Sotsialna vidpovidalnist derzhavy: problemy ta stratehii modernizatsii systemy upravlinnia* [Social responsibility of the state: problems and strategies for modernizing the control system]. *Social economics*, no. 2–3, pp. 94–113. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/se_2013_2-3_12 (accessed: 28 May 2019).

15. Hrishnova O. (2011) *Sotsialna vidpovidalnist u konteksti podolannia systemnoi kryzy v Ukraini* [Social responsibility in the context of overcoming the systemic crisis in Ukraine]. *Demography and social economics*. Vol. 1, no. 15, pp. 32–40. Available at: <http://dse.org.ua/archive/15/3.pdf> (accessed: 03 June 2019).

16. Liga Zakon (2008) *Koncepcija socialjnoji derzhavy Ukrainy : Proekt Zakonu Ukrainy* [The Concept of the Social State of Ukraine: Draft Law of Ukraine]. April 2, 2008, № 2312. *Legislation of Ukraine*. Available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF1S800A.html 5 (accessed: 04 June 2019).

17. Center Corporate Social Responsibility Development (2013) *Nacionaljna Strateghija KSV: krok upered* [National strategy of CSR : step up]. Available at: <http://csr-ua.info/csr-ukraine> (accessed: 03 June 2019).

Kavtysh Oksana

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Economics And Entrepreneurship
National Technical University
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

THE ROLE OF THE STATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE PROTECTION OF PREVENTION AND COUNTERACTION TO CORRUPTION

The purpose of the article. The widespread realization of the state's social responsibility in a civilized world is embodied in strategies, programs, projects that are developed and carried out on the principles of the target approach, adaptability, sustainability, subsidiarity, joint responsibility, transparency and accountability. Changing behavioral settings and stereotypes at the level of state and municipal government can become an effective basis for combating corruption through the formation of appropriate examples of social behavior “out of corruption” in Ukraine. Such a change can take place on condition of applied implementation of the concept of social responsibility of the state and the principles of social responsibility.

Methodology. The research is based on the systematic approach, institutional theory, conceptions of social responsibility and stakeholders. Also, methods of scientific analysis and comparison are used to identify the dynamics of counteraction to corruption at the level of public governance and the corresponding extrapolation of the type of behavior inherent to the authorities at the level of the agents of the national economy.

Results. The research analyzes sample indicators that indicate that there are positive developments in the anti-corruption process and the negative effects of non-systemic anti-corruption measures and reforms. As a result, Ukraine is still being observed further decrease in the level and quality of life of the population, slowing down the processes of sustainable development and growth, polarization and conflict in society, economic losses, imbalances and disproportionality economic system. The negative tendency is a significant level of loyalty to corruption among the younger generation, political and social instability in the society.

It is determined that changes in behavioral settings and moral and ethical principles in the sphere of state governance are the basis of implementation of the regulation mechanisms of the state. The definition of the essence of social responsibility of the state as a type of behavior, oriented to fulfill the functions delegated by the state to provide conditions for expanded social reproduction, increase of potential of social development is proposed. The basic principles of its realization in the part of prevention and counteraction to corruption are revealed.

Practical implications. The results of the research emphasize the need to change the moral and ethical behavioral settings at the level of the ruling elite in order to implement the functions of governance regulation, ensuring the implementation of the goals of sustainable development and the removal of social tension in society and ensuring the growth of the Ukrainian economy by reducing the level of corruption (domestic, political, entrepreneurial). It shows that the state in the present conditions should act as an effective example of socially responsible behavior (first of all, “out of corruption”).

Value/originality. The research attempts to systematize scientific works devoted to the identification of the relationship between the effectiveness of social development and welfare of the nation by raising the level of social responsibility. The main emphasis is on the need to eliminate corruption from moral and ethical settings in the structure of Ukrainian society through the effective implementation of social responsibility of the state.